

ни празници, допълнени с някои сцени от детството и страданията на Христос – по стени и арки и най-почитаните светци – в долния регистър. Г. Мийе отбелязва като източна черта срещупоставянето на сцените от детството на Христос и „Страстната седмица“⁵⁵. Ние разширихме това наблюдение с факта, че всяка от сцените върху южната стена на църквата и прилежащите ѝ арки и профили има своето смислово съответствие върху отсрещната, северната част от храма⁵⁶. Така например на „Посещението на Мария при Елисавета“ (за да сподели с друга бъдеща майка радостната вест) съответства „Посещението на мироносиците на Христовия гроб“; на „Сретението“ – довеждането на младенеца Христос в староеврейския храм на четиридесетия ден от Рождеството – съответства „Слизането на Христос в ада“ след Възкресението; на „Бягството в Египет“ – „Влизането в Ерусалим“ и т. н. При това основните пунктове на христологичната догма – Въплъщението на Сина Божи в човешки образ, неговите страдания за Изкуплението на човешките грехове и Възкресението, което ще донесе всекиму заслуженото Възмездие, са илюстрирани с по няколко епизода, като с това значението им е многократно подчертано. В параклиса на горния етаж, посветен на светеца лечител Пантелеймон, подходът е коренно различен. Тук при близки, дори по-големи размери на помещението същите основни точки на Христовото учение са илюстрирани с по една-единствена сцена: „Разпятието“ – на северната стена, „Слизането в ада“ – на южната, „Дейсисът“ в абсидната конха напомня за „Възмездие“, в източната арка е било Причастието, – символ на „Изкуплението“, а „Благовещението“ дава отново човешката мярка на събитията.

Притворът долу е изписан като отделен, посветен на св. Никола параклис, т. е. като погребален параклис, което е явно и от аркосолиите в страничните му стени и образите на светци монаси в долния регистър⁵⁷. Виждаме, че стенописите в трите помещения имат различна иконографска програма и това е в съответствие с тяхното конкретно предназначение. Но този факт показва и високата богословска култура на майстора живописец, неговото детайлно познаване на нюансите в църковната символика.

А. Грабар, Б. Филов и Н. Мавродинов обръщат внимание на редица нови за времето си елементи в Боянските стенописи, които предвещават изкуството на XIV в.⁵⁸ и които продължават и в това отношение тенденциите, набелязани в църквата „Св. Четиридесет мъченици“ в Търново. В духа на новите за XIII в. тенденции е и едно изчистяване, опростяване на формите, овладяване до класичната мяра на жестовете, което, съчетано с изискания колорит от дълбоки, добре балансирани тонове, лекото обезпчтяване на фигурите, фините черти на лицата, допринася за особена атмосфера в тази живопис. Но онова, което прави стенописите в Боянската църква поразителни, единствени по рода си, е дълбокото психологическо проникновение на главния Боянски майстор, неговата способност да предаде богатата и сложна на отсенки душевна характеристика на рисуваните образи. В това отношение той не само предвещава новите тенденции, характерни за XIV в., но остава ненадминат в цялото развитие на българската живопис. Защото докато живописиста на XIV в., белязана от т. нар. „Палологовски“ стил, оживява стойките и жестовете, обогатява пейзажа и композицията, то характерните за нея пластични търсения са придружени от известно унифициране и банализиране в израза на лицата. И дори в един високоестетски и изящен цариградски паметник, като мозайките на Карие джамия, не намираме такова богатство и разнообразие на изрази и душевни състояния, каквото съществува в малката Боянска църква⁵⁹.

Това става ясно, ако сравним дори само лицето на Христос в отделните изображения и сцени: всемилостивия и всеопрощаващ господар на вселената – Вседържителя – в купола, различен от всеявяващия страх Пантократор в редица византийски църкви, с топла, скрита в погледа усмивка; благодетеля – Евергет, изцерител на физически и душевни недъзи – в североизточния ъгъл пред абсидата; дълбоко развълнувания от тежката си мисия на изкупител Христос от „Преображението“, в чието лице мъката и надеждата се борят за надмощие, и просветления образ на победилия злото и смъртта Христос от „Слизането в ада“. Не по-малко богата душевност изразяват образите на малкия Христос в купела от „Рождеството“ с тъжно, сериозно лице или на дванадесетгодишния юноша Христос сред книжниците, в чийто поглед личи зрелостта на преживял дълбока скръб възрастен. Групата на книжниците, в която всеки реагира по свой начин на Христовите думи, е също така разнообразна. А отделните светци? Крехката фигура на първомъченика дякон Стефан с още детински овал на лицето изтъква още повече неговата душевна сила и дълбока вяра; Ефрем Сирий сякаш вижда небесни чудеса в трескав екстаз, а старият воин св. Арета (?) гледа спокойно с мъдростта на годините и с озарени от вътрешна доброта фини черти.

38

39

40

41

42

43

44

45